

УДК 342.9

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10\(50\)-1150-1157](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10(50)-1150-1157)

Омельченко Андрій Володимирович доктор юридичних наук, професор, перший проректор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, <https://orcid.org/0000-0002-8407-8555>

Дмитренко Емілія Станіславівна докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри публічного та міжнародного права Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, <https://orcid.org/0000-0002-1469-052X>

СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ І БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. Предметом правового регулювання є суспільні відносини, що урегульовані нормами права. Залежно від предмету та методу правового регулювання окремих сфер суспільних відносин, система права поділяється на галузі, підгалузі, інститути права. Кожна із галузей права має свій предмет правового регулювання, у тому числі і галузь адміністративного права. Дослідження суспільних відносин у сфері банківського регулювання і банківського нагляду як предмета адміністративно-правового регулювання має на меті підвищення ефективності функціонування її адміністративно-правового механізму, державного регулювання у сфері надання банківських послуг, створення належних організаційно-правових умов для покращення захисту прав та інтересів клієнтів банків та інших фінансових установ.

Метою статті є характеристика суспільних відносин у сфері банківського регулювання і банківського нагляду як предмета адміністративно-правового регулювання.

Законодавство України про банківське регулювання і банківський нагляд базується на законах України «Про Національний банк України», «Про адміністративну процедуру», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «Про кредитні спілки», «Про страхування».

Суспільні відносини у сфері банківського регулювання і банківського нагляду як предмет адміністративно-правового регулювання мають такі ознаки: це суспільні відносини з приводу здійснення банківського регулювання і банківського нагляду у банківській та фінансовій сферах; зазначені суспільні відносини мають публічно-правовий характер; суб'єктами діяльності у сфері

банківського регулювання і банківського нагляду є Національний банк України, банки, кредитні спілки, страховики, інші особи, які здійснюють діяльність з надання фінансових та супровідних послуг; предмет діяльності у сфері банківського регулювання і банківського нагляду визначається змістом функцій Національного банку України у цій сфері.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, банківська діяльність, фінансова діяльність, банківське регулювання, банківський нагляд, Національний банк України.

Omelchenko Andrii Volodymyrovych Doctor of Legal Sciences, Professor, First Vice-Rector of Vadym Hetman Kyiv National Economic University, <https://orcid.org/0000-0002-8407-8555>

Dmytrenko Emilia Stanislavivna Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Public and International Law, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, <https://orcid.org/0000-0002-1469-052X>

PUBLIC RELATIONS IN THE FIELD OF BANKING REGULATION AND BANKING SUPERVISION AS A SUBJECT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION

Abstract. The subject of legal regulation is social relations that are regulated by the norms of law. Depending on the subject and method of legal regulation of individual spheres of social relations, the legal system is divided into branches, subbranches, and legal institutions. Each of the branches of law has its own subject of legal regulation, including the branch of administrative law. The study of social relations in the sphere of banking regulation and banking supervision as a subject of administrative and legal regulation aims to increase the efficiency of the functioning of its administrative and legal mechanism, state regulation in the sphere of providing banking services, and the creation of appropriate organizational and legal conditions to improve the protection of the rights and interests of clients of banks and other financial institutions. The purpose of the article is to characterize social relations in the sphere of banking regulation and banking supervision as a subject of administrative and legal regulation.

The legislation of Ukraine on banking regulation and banking supervision is based on the laws of Ukraine «On the National Bank of Ukraine», «On Administrative Procedure», «On Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity», «On Banks and Banking Activity», «On Financial Services and Financial Companies», «On Credit Unions», «On Insurance».

Public relations in the sphere of banking regulation and banking supervision as a subject of administrative and legal regulation have the following characteristics: these are public relations regarding the implementation of banking regulation and banking

supervision in the banking and financial spheres; these public relations are of a public law nature; the subjects of activity in the sphere of banking regulation and banking supervision are the National Bank of Ukraine, banks, credit unions, insurers, other persons engaged in the provision of financial and supporting services; the subject of activity in the sphere of banking regulation and banking supervision is determined by the content of the functions of the National Bank of Ukraine in this area.

Keywords: administrative and legal regulation, banking activity, financial activity, banking regulation, banking supervision, National Bank of Ukraine.

Постановка проблеми. Предметом правового регулювання є суспільні відносини, що урегульовані нормами права. Залежно від предмету та методу правового регулювання окремих сфер суспільних відносин, система права поділяється на галузі, підгалузі, інститути права. Кожна із галузей права має свій предмет правового регулювання, у тому числі і галузь адміністративного права.

Дослідження суспільних відносин у сфері банківського регулювання і банківського нагляду як предмета адміністративно-правового регулювання має на меті підвищення ефективності функціонування її адміністративно-правового механізму, державного регулювання у сфері надання банківських послуг, створення належних організаційно-правових умов для покращення захисту прав та інтересів клієнтів банків та інших фінансових установ.

Метою статті є характеристика суспільних відносин у сфері банківського регулювання і банківського нагляду як предмета адміністративно-правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правове регулювання різних сфер банківської діяльності стало предметом наукових досліджень широкого кола авторів, однак науково-теоретичні дослідження сфери банківського регулювання і банківського нагляду як предмета правового регулювання потребують свого подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Згідно енциклопедичного визначення предметом права є правовідносини, тобто суспільні відносини, що регулюються правом. Правовідносини стосуються матеріальних і нематеріальних благ, які є об'єктом права. Предмет права фактично збігається з поняттям предмета правового регулювання і може бути як загальним, так і родовим. Останній є критерієм для класифікації загальної системи права по галузях та інститутах відповідно до специфіки тих чи інших груп суспільних відносин, урегульованих у правовому порядку. Поняття «предмет права» має важливе значення для встановлення обсягу і характеру регламентованих правом суспільних відносин [1, с. 60].

До предмета адміністративного права входять групи однорідних суспільних відносин, що формуються: а) у ході державного управління економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферою; б) у ході діяльності щодо забезпечення реалізації та захисту в адміністративному

порядку прав і свобод громадян, надання адміністративних послуг; в) у процесі внутрішньої організації та діяльності апаратів державних органів, органів місцевого самоврядування, а також у зв'язку із проходженням державної служби та служби в органах місцевого самоврядування; г) у зв'язку із реалізацією юрисдикції адміністративних судів; д) у ході застосування заходів адміністративної відповідальності [2, с. 87].

Характеризуючи суспільні правовідносини у сфері банківського регулювання і банківського нагляду слід дослідити склад цих правовідносин, а саме їх правовий зміст, систему суб'єктів та предмет.

Питання банківського регулювання і банківського нагляду врегульовані нормами розділу Х Закону України «Про Національний банк України».

Так, головною метою банківського регулювання і нагляду визначається безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Національний банк здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп у межах та порядку, передбачених законодавством України. Національний банк здійснює постійний нагляд за дотриманням банками, їх підрозділами, афілійованими та спорідненими особами банків на території України та за кордоном, банківськими групами, представництвами та філіями іноземних банків в Україні, а також іншими юридичними та фізичними особами банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку.

Національний банк не здійснює перевірок і ревізій фінансово-господарської діяльності осіб, зазначених вище, крім випадків проведення перевірок та ревізій готівки у банках, уповноважених Національним банком на зберігання банкнот і монет та для проведення операцій із ними (ст. 55 Закону України «Про Національний банк України» [3].

Національний банк видає три види актів: нормативно-правові акти, розпорядчі акти та індивідуальні акти. Національний банк видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, юридичних та для фізичних осіб. Національний банк видає розпорядчі акти з питань організаційно-розпорядчого характеру або індивідуальної дії (індивідуальні акти), які не є нормативно-правовими актами. Розпорядчі акти з питань організаційно-розпорядчого характеру оприлюднюються та набирають чинності в порядку, встановленому Національним банком. Національний банк приймає індивідуальні акти, які є адміністративними актами, та здійснює адміністративне провадження відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» [4] з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про Національний банк України» та законами, що регулюють діяльність на ринку фінансових послуг та на платіжному ринку (ст. 56 Закону України «Про Національний банк України» [3].

Прийняті Національним банком адміністративні акти набирають чинності з дня доведення їх до відома особи у встановленому ним порядку в один із способів, визначених Законом України «Про адміністративну процедуру» [4], якщо інше не встановлено законом. Днем доведення до відома особи є день вручення адміністративного акта особі під підпис або надсилання поштою, або надсилання на адресу електронної пошти цієї особи чи передачі з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку, або його оприлюднення на сторінці офіційного інтернет-представництва Національного банку (ст. 56 Закону України «Про Національний банк України») [3].

Окремо слід зупинитися на характеристиці нормативно-правових актів Національного банку України.

Нормативно-правові акти Національного банку видаються у формі постанов Правління Національного банку, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку. Вони не можуть суперечити законам України та іншим законодавчим актам України і не мають зворотної сили, крім випадків, коли вони згідно із законом пом'якшують або скасовують відповідальність. Національний банк розробляє, розглядає та приймає нормативно-правові акти, що мають ознаки регуляторних актів, з дотриманням принципів державної регуляторної політики, визначених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [5]. Нормативно-правові акти Національного банку (крім нормативно-правових актів, які містять інформацію з обмеженим доступом) набирають чинності з дня їх офіційного опублікування, якщо більш пізній строк набрання чинності не передбачений у такому акті. Офіційним опублікуванням нормативно-правового акта Національного банку вважається перше опублікування його повного тексту в одному з періодичних друкованих видань – «Офіційному віснику України», газетах «Урядовий кур'єр», «Голос України» або перше розміщення на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку України.

Нормативно-правові акти Національного банку, що містять інформацію з обмеженим доступом, не підлягають опублікуванню та доводяться до відома юридичних та фізичних осіб, на яких поширюється їх дія, у порядку, встановленому Національним банком.

Нормативно-правові акти Національного банку, що містять інформацію з обмеженим доступом, набирають чинності у порядку, встановленому цими актами. Акти Національного банку можуть бути оскаржені відповідно до законодавства України [3].

Для реалізації своїх функцій Національний банк України має достатньо повноважень в питаннях доступу до фінансової, економічної та іншої інформації.

Так, для здійснення своїх функцій Національний банк має право безоплатно одержувати від фінансових установ, учасників фінансових груп та юридичних осіб, які авторизовані Національним банком або є інфраструктурами

фінансового ринку, а також від осіб, стосовно яких Національний банк здійснює державне регулювання та нагляд відповідно до законів України «Про банки і банківську діяльність» [6], «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [7] та інших законів України, інформацію про їх діяльність та пояснення щодо отриманої інформації і проведених операцій.

Для підготовки грошово-кредитної, фінансової статистики, статистики платіжного балансу, міжнародної інвестиційної позиції, зовнішнього боргу, банківської статистичної інформації та аналізу фінансової стабільності, а також аналізу та прогнозу динаміки макроекономічних, грошово-кредитних, валютних та фінансових показників Національний банк має право безоплатно отримувати необхідну інформацію від органів державної влади і органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання усіх форм власності.

Отримана інформація не підлягає розголошенню, за винятком випадків, передбачених законодавством України [3].

З метою захисту інтересів вкладників та кредиторів, забезпечення фінансової надійності банків Національний банк у визначеному ним порядку встановлює для банків, банківських груп, підгруп банківських груп, філій іноземних банків обов'язкові пруденційні нормативи, зокрема щодо капіталу (нормативи достатності капіталу та коефіцієнт левериджу), ліквідності, кредитного ризику, інвестування та буферів капіталу [3].

Національний банк у межах своїх повноважень визначає розміри, порядок формування та використання резервів банків, інших фінансових установ, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк, для покриття можливих втрат за кредитами, резервів для покриття валютних, відсоткових та інших ризиків банків, цих фінансових установ. Резерви для покриття можливих фінансових ризиків, а також фонду гарантування вкладів громадян створюються за рахунок доходу до оподаткування відповідно до законодавства України [3].

Значну частку серед функцій Національного банку займають регулятивні функції. Зупинимося на характеристиці повноважень Національного банку щодо здійснення регулятивних функцій.

Так, Національний банк здійснює державне регулювання діяльності:

- банків - у формах, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність» [6], безпосередньо або через створений ним Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, оверсайта платіжної інфраструктури;
- кредитних спілок - у формах, визначених Законом України «Про кредитні спілки» [8];
- страховиків - у формах, визначених Законом України «Про страхування» [9];
- інших осіб, які здійснюють діяльність з надання фінансових та супровідних послуг, - у формах та у спосіб, визначені Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [7].

Слід зазначити, що Національний банк не має права вимагати від банків, небанківських фінансових установ та інших осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк, виконання операцій та інших дій, не передбачених законами України та нормативними актами Національного банку [3].

Отже, проведений аналіз наукових джерел та законодавства дає можливість зробити висновок про те, що суспільні відносини у сфері банківського регулювання і банківського нагляду як предмет адміністративно-правового регулювання мають такі ознаки:

1. Це суспільні відносини з приводу здійснення банківського регулювання і банківського нагляду у банківській та фінансовій сферах.
2. Зазначені суспільні відносини мають публічно-правовий характер.
3. Суб'єктами діяльності у сфері банківського регулювання і банківського нагляду є Національний банк України, банки, кредитні спілки, страховики, інші особи, які здійснюють діяльність з надання фінансових та супровідних послуг.
4. Предмет діяльності у сфері банківського регулювання і банківського нагляду визначається змістом функцій Національного банку України у цій сфері.

Висновки. Значення ефективного банківського регулювання і банківського нагляду в умовах особливого періоду для вирішення складних питань розвитку економіки України у військовий час та в ході післявоєнного відродження обумовлює актуальність подальших досліджень правового змісту суспільних відносин у сфері банківського регулювання і банківського нагляду.

Література:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
3. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/conv#n625>
4. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
5. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 року № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
7. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
8. Про кредитні спілки: Закон України від 14 липня 2023 року № 3254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#n1363>
9. Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n2320>

Reference:

1. Iurydychna entsyklopediia [Legal Encyclopedia]: In 6 vols. / Ed. board: Yu. S. Shemshuchenko (chairman) et al. Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia", Vol. 5: P–S, 2003. 736 p. [in Ukrainian]
2. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs [Administrative Law of Ukraine. Academic Course]: Textbook in two volumes. Vol. 1. General Part / Ed. board: V. B. Averianov (chairman) et al. Kyiv: TOV "Vydavnytstvo Yurydychna dumka", 2007. 592 p. [in Ukrainian]
3. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy [On the National Bank of Ukraine]: Law of Ukraine dated 20 May 1999, No. 679-XIV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/conv#n625>. [in Ukrainian]
4. Pro administratyvnu protseduru [On Administrative Procedure]: Law of Ukraine dated 17 February 2022, No. 2073-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>. [in Ukrainian]
5. Pro zasady derzhavnoi rehuliatornoi polityky u sferi hospodarskoi diialnosti [On the Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity]: Law of Ukraine dated 11 September 2003, No. 1160-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>. [in Ukrainian]
6. Pro banky i bankivsku diialnist [On Banks and Banking Activity]: Law of Ukraine dated 7 December 2000, No. 2121-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>. [in Ukrainian]
7. Pro finansovi posluhy ta finansovi kompanii [On Financial Services and Financial Companies]: Law of Ukraine dated 14 December 2021, No. 1953-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>. [in Ukrainian]
8. Pro kredytni spilky [On Credit Unions]: Law of Ukraine dated 14 July 2023, No. 3254-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20#n1363>. [in Ukrainian]
9. Pro strakhuvannia [On Insurance]: Law of Ukraine dated 18 November 2021, No. 1909-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n2320>. [in Ukrainian]